

Carl Fredrik Reuterswärd (1934–2016) *Mediums Memory*, 1960-tal, litografi på papper (88,9x55,5)
donation 2005 från Pontus Hultén, Moderna Museet.

Om tystnad, psykoanalys och det uttrycksfulla talet

av Johan Eriksson

*Var hittar vi
den konstitutiva
kopplingen mellan
tystnaden och det
uttrycksfulla talet?
Och vilken är
tystnadens plats i
den psykoanalytiska
talkuren?*

Till minne av filosofen och psykoanalytikern Jussi Kotkavirta

Vad handlar den psykoanalytiska behandlingen om? Vad sysslar egentligen analytikern och patienten med när de möts i mottagningsrummet? Och på vilket sätt skulle deras verksamhet kunna lindra det psykiska lidande som patienten sökt hjälp för?

Det finns förstås många olika sätt att besvara dessa kliniska grundfrågor och svaren kommer också att se olika ut beroende på vilken patient man har i åtanke. Men om jag ändå skulle försöka att i några snabba och allmänt hållna formuleringar ge mina svar på dessa frågor så skulle jag säga ungefär så här: eftersom patientens psykiska lidande (om det så har formen av neurotiska symptom, problematiska karaktärsdrag eller destruktiva beteendemönster) inte sällan har sin historiska och aktuella grund i defensiva sätt att handskas med livets inre och yttre prövningar – sätt som tenderar att kortsluta de emotionella läroerfarenheter och den psykiska utveckling som livets prövningar liksom förutskickar – så handlar den psykoanalytiska behandlingen ytterst om att erbjuda en tillitsfull samtalskontakt inom vilken patienten

undan för undan vågar släppa på sina försvär och därmed kan börja känna, tänka och tala på ett friare och mer sanningsenligt sätt. Den psykoanalytiska behandlingen handlar alltså inte primärt om att analytikern genom sin tolkningskonst ska hjälpa patienten att vinna intellektuell kunskap om sitt lidande och dess grunder. I stället syftar behandlingen till att understödja patientens möjligheter att, inte *ha* sanningen, utan *tala* sanningen och därmed komma i artikulerad kontakt med sig själv och sitt känsloliv. Endast på så vis – genom artikulation av och öppet umgänge med sig själv och sitt känsloliv – kan patientens psykiska lidande omvandlas till ett kreativt psykiskt arbete i riktning mot affektiv omorientering, inre reorganisation och integration, det vill säga ett psykiskt arbete i vilket patienten kan utvecklas och gå igenom de emotionella läroerfarenheter som livets prövningar förutskickar och som patienten tidigare aldrig har tillåtit sig att gå igenom.

Det fanns olika anledningar till att Freud, när han skapade den psykoanalytiska ”talkuren”, valde att låta sina patienter ligga ner

under behandlingssessionerna. Den främsta anledning var dock att den liggande positionen just skulle befrämja patientens spontana, ocensurerade och uttrycksfulla tal. Liksom i den hypnosbehandling som Freud ägnade sig åt innan han skapade psykoanalysen skulle den liggande ställningen möjliggöra för patienten att slappna av, släppa taget och därmed närma sig sömnens och drömmens tillstånd. På så vis var tanken att patienten, i sitt ”fria associerande”, lättare skulle komma i kontakt med djupa, omedvetna och infantilt färgade skikt i själslivet.

Personligen har jag både liggande och sittande patienter, och huruvida patienten ligger eller sitter beror inte på om vi bedriver klassisk psykoanalys med en frekvens av 4–5 sessioner i veckan eller psykoanalytisk psykoterapi med en frekvens av 1–2 gånger i veckan. I stället får patienten alltid välja själv. Dock har det funnits patienter som jag under behandlingens gång uttryckligen rekommenderat att ligga ner. Och, har jag kommit på mig själv, när detta har skett är det nästan uteslutande för att jag upplevt att patienten har svårt att vara *tyst* när vi sitter ansikte mot ansikte.

Men jag sa nyss att psykoanalysen är en kur som ytterst syftar till att möjliggöra för patienten att *tala* sanningen och därmed komma i artikulerad kontakt med sig själv och sitt känsloliv, och nu säger jag att den primära anledningen till att jag ibland rekommenderat den liggande ställningen är att jag har velat underlätta för patienten att *inte* tala? Att det emellertid inte finns någon motsägelse här tror jag är en intuitiv självklarhet för de flesta läsare. De flesta skulle nog direkt skriva under på att tystnaden inte står i motsatsställning till det genuina och uttrycksfulla talet, utan snarare är dess förutsättning.

För ett tag sedan såg jag en videoinspelad intervju med den brittiske psykoanalytikern Adam Philips. Han berättade om när han som 23-åring började gå i analys hos den då berömde Masud Khan. Den första sessionen inleddes med att Philips la sig ner på divanen och gjorde det som han inbillade sig att man skulle göra när man gick i psykoanalys – associera fritt. Efter tio minuter harklade

sig Khan: ”Ursäkta att jag avbryter”, sa han, ”men du är inte här för att berätta om din uppväxt, dina drömmar, dina sexuella perversionser eller dina fantasier. Du är här för att säga något betydelsefullt. Har du inte något betydelsefullt att säga, snälla var tyst.”

Jag skulle inte drömma om att behandla en ny patient på det här ganska brutala sättet, i synnerhet inte om patienten är ung och osäker. Men jag har full förståelse för den känslomässiga reaktion som Khans intervention är ett uttryck för, och jag tror att de flesta psykoanalytiker har det. Vi har alla suttit och lyssnat på långa och tomma utläggningar och mest önskat att patienten kunde vara tyst. Återigen: tystnaden är inget negativt fenomen, en avsaknad av tal, utan är en konstitutiv och integrerad del av det genuina och uttrycksfulla talet.

Men hur ska vi på ett djupare filosofiskt plan förstå denna intuitiva självklarhet? Var hittar vi den konstitutiva kopplingen mellan tystnaden och det autentiska talet? För att hitta den måste vi först och främst – och innan vi snart återvänder till tystnadens plats i den psykoanalytiska talkuren – ge oss in i den stora frågan om vad det innebär att vara en person. Så låt oss börja där.

Personvaron

Vad innebär det att vara en person? Frågan är förstås oändligt komplicerad men en nödvändig aspekt av personvaron – en aspekt som de traditionella filosofiska diskussionerna kring detta tema brukar vara uppbyggda kring – är följande: en person karaktäriseras väsentligen av själv- eller jagmedvetande. Som person är jag inte bara en anonym spelplats för utspridda tankar, känslor, föreställningar och förnimmelser, utan dessa centres och integreras i det faktum att de upplevs tillhöra *mig*, att de är *mina*. Det är *jag* som tänker, känner, upplever etcetera. En person är med andra ord någon som i kraft av sitt självmedvetande har ett visst perspektiv på världen och som alltid lever i ett mer eller mindre engagerat och genomlyst förhållande till sig själv och sitt liv.

Med utgångspunkt i denna aspekt av själv- eller jagmedvetande har personvaron genom filosofihistorien företrädesvis artikulerats i aktiva termer: en person är någon som äger "agens", det vill säga någon som är förnuftstyd, kritiskt väljer sina motiv, reflexivt gör upp livsplaner och har ett handlingsliv som kommer från honom eller henne själv och som personen är ansvarig för.

Att denna aktiva sida är väsentlig för personvaron är tveklöst sant, men tänker man närmare på saken inser man snabbt att detta aktiva liv förutsätter en mer grundläggande nivå av passivitet. Innan vi till exempel aktivt kan dra förnuftiga slutsatser och på så vis utöka vår kunskapsmassa måste någonting ha givits till oss som vi kan dra slutsatser kring. Innan vi väljer kärleksobjekt måste ett begär ha väckts inom oss och försatt oss i en valsituation. Innan vi språkligt uttrycker vad vi tänker måste tanken i någon form redan finnas där. Innan vi överhuvudtaget tänker tanken måste tankens ämne och incitament redan ha drabbat oss. Och mycket måste redan vara på plats för att vi ska kunna göra upp våra semesterplaner: vi måste till exempel ha ett jobb och en anställning som inbegriper semester, vilket bara är möjligt mot bakgrund av en viss historisk och sociologisk ordning som vårt liv har tagit gestalt inom och där det existerar sådana saker som arbete och fritid etcetera. Alltså, innan vi kan vara aktiva subjekt eller personer så är vi passiva mottagare: vi är inte talande, tänkande, viljande eller handlande *före*, utan endast *utifrån*, vår karaktär av att vara mottagare.

Men vad är det egentligen som vi är mottagare av, generellt eller formellt sett? I egenskap av personer (och inte psykofysiska organismer) är vi i varje särskilt fall mottagare av *mening* – i vid mening av begreppet "mening". Vi kan till exempel inte dra förnuftiga slutsatser på basis av råa sinnesförnimmelser, utan endast på basis av en meningsfull varseblivning av, låt säga, att det regnar ute. Begäret kan inte försätta oss i en libidinös valsituation med mindre än att det har en viss innehållslig riktning, om än famlande. Vi kan inte språkligt uttrycka en tanke om inte tanken

har en åtminstone rudimentär meningsmässig gestalt. Och vi skulle inte kunna göra upp semesterplaner om inte den historiska och sociala situation inom vilken planerandet får sitt incitament har en viss intelligibel organisation, etcetera.

Med andra ord, det som vi i varje enskilt fall är mottagare av, och som föregår och utgör grunden för våra aktiviteter, är något som "säger oss något". I egenskap av personer lever vi i en meningsfull värld som har en inneboende och oftast implicit "uttrycklighetsstruktur", en struktur som är mer eller mindre nyanserad och utvecklad och som ritar upp spelrummet för möjliga vidareartikulationer av det som vi i olika situationer är mottagare av, om så dessa vidareartikulationer har formen av språkliga uttalanden, rationella slutledningar, strategiska val, gester eller handlingar. Som personer lever vi alltså inbegripna i, och omslutna av, en större och organiserande intelligens som liksom "håller" vårt aktiva medvetande- och handlingsliv genom att i varje enskild situation skänka det en meningsmässigt formerad spelplan inom vilken saker och ting *talas* och inom vilken vi får karaktären av att vara *tilltalade*. Våra psykiska aktiviteter – våra tankar, utsagor, gester, val och handlingar – har därför den inneboende formen av att vara vidareutvecklande och vidareartikulerande *svar* på ett tilltal från världen, ett *tillägnande* av världen och dess tilltal. Till exempel: inom ramen för den större intelligens som vi kan kalla för världen av vardagliga bestyr så säger den rykande koppen på bordet något i stil med "jag är full med nybryggt kaffe, så varsågod...", och min aktivitet att sträcka mig fram och dricka är ett svar på, det vill säga ett realiserande och en tillägnelse av, detta tilltal.

Men vad har nu allt detta med tystnad att göra, och mer specifikt med kopplingen mellan tystnaden och det uttrycksfulla och autentiska talet? Låt oss börja med ett närbesläktat fenomen: hörandet och lyssnandet. Och i det som närmast följer har jag tagit djupa intryck från Martin Heidegger, i synnerhet från §34 i hans *Vara och tid* (1927).

*Lyssnandet, tystnaden
och det uttrycksfulla talet*

Vad innebär det att höra? Ett vetenskapligt svar på den frågan skulle förmodligen ta sin utgångspunkt i föreställningen om ett sinnligt registrerande av akustiska data och därifrån beskriva det fysiska och kausala händelseförlopp som ligger bakom upplevelsen av att höra. Men detta svar vore av karaktären "så funkade det". Det är ännu inget svar på frågan om vad det *innebär* att höra.

Om vi i stället tar vår utgångspunkt i personvaron och vårt första-persons perspektiv så blir det tydligt att vi primärt inte lever i ett vimmel av sinnliga stimuli som vår hjärna sedan ska försöka få ihop till en organiserad upplevelse av yttervärlden. I första hand lever vi snarare alltid redan "därute" i en meningsfull värld som har en inneboende uttrycklighetsstruktur och som därmed talar till oss. I första hand hör vi därför, låt säga, "vinden som susar i träden" eller "stegen som närmar sig utanför dörren". Att höra är alltså inte liktydigt med att sinnligt registrera akustiska data, utan är snarare en artikulerad upplevelse av att "höra på" eller "höra till", det vill säga att "lyssna", att öppna sig för och följa det meningsfulla tilltalet från världen – till exempel öppna sig för vad den andre har att säga eller lyssna till den röst som vi alla bär inom oss. Och endast en varelse som i denna mening har hörandet och lyssnandet som väsentliga aspekter i sitt sätt att vara kan omvänt existera i modus av att "vara sluten", "stänga sig", "slå dövörat till", "trotsa", "ta avstånd ifrån" etcetera.

Men tystnaden då? Så här långt har vi sett att endast en varelse som lever i ett meningsfullt tilltal från världen, och som har den principiella möjligheten att kunna "höra" och "lyssna", endast en sådan varelse kan *svara*, det vill säga artikulera, uttrycka, manifestera, utveckla och arbeta vidare på tilltalet från världen, om det så sker i form av språkliga uttalanden, rationella slutledningar, strategiska val, gester eller handlingar. En dator lever inte i ett tilltal från världen och har därför inte möjligheten att höra, lyssna, svara och vidare-

artikulera. Med utgångspunkt i registrerandet av viss digital information kan datorn visserligen generera språkliga satsar i enlighet med ett förprogrammerat mönster, men endast en av världen tilltalad kan "ha ett språk" och "ha något att säga". Och endast en varelse som kan höra, lyssna och ha något att säga, *endast en sådan varelse kan tåga, vara tyst och låta sin förtegenhet bli talande*.

Vår tystnad, i egenskap av personer, är alltså inte en frånvaro av något, en avsaknad av uttryck. Genom vår förtegenhet släpper vi fram och vidareartikulerar ett tilltal från världen, den inre eller den yttre världen. Vi är alla bekanta med rädslans, panikens och terrorns tystnad, ilskans och trotsens tystnad, men också koncentrationens, förundrans och glädjens tystnad eller samförståndets, kärlekens och respektens tystnad. Eftersom vi existerar som tilltalade så "säger" vår tystnad något, den "låter något bli hört". Därför kan Heidegger konstatera att ibland

kan den som tiger under ett samtal 'låta förstå', det vill säga skapa förståelse på ett mer egentligt sätt än den som oförtröttligt pratar på. Det myckna talandet om något är ingen som helst garanti för att förståelsen därmed främjas. Tvärtom: det vidlyftiga diskuterandet döljer det förstådda och ställer det i trivialitetens skenbara klarhet, det vill säga oförståelighet. (Ibid, s.190)

Och nu har vi till slut arbetat oss in mot den konstitutiva kopplingen mellan tystnaden och det autentiska eller genuint uttrycksfulla talet.

Talet och språket är som vi vet ett tveegat svärd. Å ena sidan kan det vara något som artikulerar, uttrycker, kommunicerar, nyanserar, öppnar upp, frambringar, synliggör och tillkännager. Å andra sidan, som Heidegger konstaterar i citatet ovan, kan det vara något som döljer, täcker över, trivialiserar och anonymiserar. Och skillnaden beror främst på hur den talande förhåller sig till det tilltal från världen som talandet i varje enskild situation är ett svar på.

Eftersom språket är ett allmänt medium är

det svårt att få det att tala helt i egen sak. Vi är kulturella varelser som lever våra liv i en historisk och intersubjektivt konstituerad värld där ett offentligt språk erbjuder oss allmänna och redan färdiga tankeformer att deponera vårt känslö- och erfarenhetsliv i. Utan att vi tänker på det kan vi liksom slå dövörat till det tilltal som initierar talandet för att i stället gå upp i det "redan sagda" och därmed anonymisera oss själva och ersätta vår subjektivitet med konventionalitet och undvika kontakt med varje form av personligt djup och varje form av öppen och genuin relation till det som det talas om. Med Heideggers termer kan vi framleva våra liv i "man-självets modus" och gå upp i det rotlösa "eftersägandet" och det tomma "pratet" (Ibid., §35). Vi kan tala om vår glädje och kärlek som "man" talar om glädje och kärlek; vi kan tala om våra revolutionära idéer och tankar som "man" talar om revolutionära idéer och tankar; och vi kan tala om våra problem och vår ångest som "man" talar om problem och ångest. Kort sagt, språket erbjuder möjligheten att kunna tala om sig själv och sina erfarenheter och tankar, utan att tala ifrån sig själv och sina erfarenheter och tankar.

Vad som korrelativt konstituerar det autentiska och uttrycksfulla talet är förstas en stor fråga, och att tala sanningen är inget som kan teknifieras. Men utifrån vad som här sagts kan vi konstatera att på den mest grundläggande nivån förutsätter det autentiska talet ett uppmärksamt lyssnande till det tilltal som talandet i varje situation är ett svar på. Det autentiska talet är *artikulerativt*, det *uttrycker* ett tilltal. Och att någonting artikuleras eller uttrycks innebär att det, i det uttryckande mediet, förkroppsligas på ett sådant sätt att det manifesteras och frambringas. Den äkta glädjen, till exempel, förkroppsligas och manifesteras i det spontana leendet. Men till skillnad från det fysiska uttrycket så är den språkliga artikulationen ett *begreppsliggörande* uttryck. Det vill säga det tilltal från världen som den genuina språkliga artikulationen är ett svar på kommer i bästa fall att meningsmässigt och erfarenhetsmässigt struktureras, differentieras, nyanseras och träda fram på ett

sätt som inte tidigare var möjligt. Den språkliga artikulationen beskriver inte bara något som redan var tillgängligt. Den *gör* något. Den har en performativ kvalitet: *jag* träder fram, "här och nu". När någon till exempel letar efter de rätta orden för ett lite famlande inre tilltal och till slut, *avundsjukt*, säger "Jag är avundsjuk på dig!" så lämnar artikulationen en mer eller mindre förändrad värld efter sig; någonting har trätt fram som på ett mer eller mindre dramatiskt sätt förändrar vår relation.

Det autentiska talet vilar alltså på ett uppmärksamt lyssnande till det tilltal som talandet i varje situation är ett svar på. Och därför är tystnaden en förutsättning för den genuina språkliga artikulationen: på samma sätt som ljuset är en förutsättning för att kunna se så är tystnaden en nödvändig förutsättning för att kunna höra och lyssna, det vill säga kunna öppna sig för och följa det meningsfulla tilltalet från världen. *Tystnaden och stillheten bildar den fond mot bakgrund av vilken den inre och den yttre världens tilltal kan träda fram för oss som någonting vi på troget sätt kan motta, svara på, uttrycka och artikulerativt vidareutveckla.*

Med utgångspunkt i detta resonemang är det ingen slump, tänker jag, att tystnaden har en så central plats i Donald W. Winnicotts inflytelserika psykoanalytiska teorier kring vad han kallar för "det sanna självet". Kontakten med det sanna självet – det vill säga kontakten med den ton som kärnan i den personliga identiteten sänder ut i psyket – är enligt Winnicott en förutsättning för psykisk hälsa och för att uppleva sig vara verklig och levande. Och denna kontakt är väsentligen av tyst karaktär. Winnicott går till och med så långt som att hävda att all offentlig kommunikation bär med sig en upplevelse av överklighet och livlöshet. Det sanna självet bör därför väsentligen lämnas i tystnad och stillhet och leva i en icke-kommunicerande relation till den yttre världen (jfr Winnicott 1963). Tystnaden utgör själva bakgrunden till upplevelsen av att vara och leva. Den pekar in i ett liv och ett existerande som föregår allt offentligt görande och relaterande och som måste vara intakt för att görandet och rela-

terandet i världen ska ha någon mening och laddning för individen. Med det sagt är det dags att återvända till tystnadens plats i den psykoanalytiska praktiken.

Tystnaden i psykoanalysen

I egenskap av personer är alltså vår tystnad och vårt tiggande ett framsläppande och en form av vidareartikulation av ett tilltal från världen, den inre eller den yttre världen; en artikulation som särskiljer sig genom att den inte – och till skillnad från den i snäv mening språkliga utsagan – ger något för förståelsen att ”klamra sig fast vid”. När det gäller tystnaden kan vi liksom inte gå upp i och söka trygghet i det sagda. Vi kan inte låta ”sagdvaron” ersätta den genuina kontakten med det som vill uttryckas och vidareartikuleras. Tystnaden öppnar i stället en kanal i riktning mot tilltalet från världen och därför kan alltså Winnicott hävda att kontakten med det sanna självet väsentligen är av tyst karaktär, och därför kan Heidegger konstatera att den som tiger ibland kan ”skapa förståelse på ett mer egentligt sätt än den som oförtröttligt pratar på”.

Att tystnaden öppnar en uppmärksamhetskanal i riktning mot tilltalet är också anledningen till att tystnaden inte sällan upplevs som obehaglig. Kontakt, vilken form den än må anta, är alltid ett riskfyllt företag. Vissa patienter vi möter i psykoanalysen uppvisar en närmast fobisk relation till sitt eget erfarenhetsliv och för dessa personer är tystnaden något de skyr som elden. En patient kanske berättar att han på gatan utanför motagningsrummet råkade springa in i sin före detta flickvän som han inte sett på mycket länge, och som respons på analytikerns fråga hur det var att möta henne kastar han blixtnsnabbt fram några av de färdiga utsagor som vår kultur erbjuder som svar på frågor av det här slaget, i stället för att pausa, vara tyst och uppmärksamt lyssna till erfarenhetens eget tilltal och därifrån hitta in i något som kan kallas för ett genuint svar på frågan. Och påtalar analytikern att patienten gör just detta – att han direkt slår dövörat till erfarenhetens

tilltal och redan innan han får frågan verkar ha bestämt sig för hur det var att springa in i sitt ex – så svarar patienten med fler tomma ord, som till exempel att han kommit över henne för länge sen och att de idag bara är kompisar.

I vissa fall kan det vara lätt att missta denna snabbhet i tal och svar för spontanitet och associativ frihet. Att ”säga allt som dyker upp” utan att tänka efter och selektera – är det inte just detta som utgör kärnan i det som Freud kallar fria associationer? Nej, det är en djup förvrängd klichébild. Att en association är ”fri” innebär inte primärt att den är snabb och tanklös, utan att den *kommer från en själv* och inte genereras med hänsyn till yttre krav och kriterier, till exempel kriteriet att den helst ska genereras tanklöst, eller att den ska vara intressant för analytikern att få ta del av, eller att den ska vara moraliskt oklanderlig. Psykoanalysens fria associationer är ingen associationslek. Kriterierna för om associationerna ska bedömas som fria är alltså inte i vilken utsträckning patienten säger allt som dyker upp i hans eller hennes huvud, utan om patienten *är sig själv* i det som sägs, om patienten *uttrycker sig*, är *sann*. Att patienten är fri i sina associationer innebär inte att dialogen med analytikern upphört och ersatts med en pladdrande monolog. Tvärtom, att associationerna är fria innebär att patienten litat så mycket på analysen och kontakten med analytikern att han eller hon, i samtalet med analytikern, inte behöver fly in i det defensiva och planlösa pratandet utan kan vara känslomässigt närvarande i dialogen och låta det inre tilltalet som springer ur denna känslomässiga förankring vara den primära ”auktoritet” som uppmärksamheten riktas mot och som talet springer ur. Det finns inget annat sätt att möta sig själv i sina uttryck, att lära sig bli sig själv och, vilket är samma sak, att förvärva självkänedom. Därför, återigen, är tystnaden, framsläppandet och det uppmärksamma lyssnandet en förutsättning för det fria och uttrycksfulla talet.

Tystnaden kan förstås även vara obehaglig för analytikern och det är lätt att som analytiker hemfalla till att använda sitt tal och

sin tolkningskonst på ett defensivt sätt. När vi tystnar är det nästan alltid för att något vill tala till oss, och när vi börjar tala finns det åtminstone en risk att vi primärt gör det för att slippa höra. Kanske tystnar vi för att vi i vår motöverföring känner att en aggression riktad mot oss håller på att ta form hos patienten, och i stället för att fortsätta erbjuda vår tystnad och vårt uppmärksamma lyssnande som ett psykiskt rum inom vilken ilskan kan få utvecklas och ta gestalt så gör vi något som på ytan ser offensivt och modigt ut men som vi närmare påseende är ett uttryck för rädsla. Prematurt adresserar vi patientens ilska och gör den därmed till ett ”ämne”, till något vi nu på ett vuxet sätt kan ”tala om” och ”förhålla oss till”. På så vis stoppar vi ilskan i dess linda. Innan den hinner framträda i sin fulla mognad förlägger vi den med talets hjälp utanför oss själva och utanför vår relation med patienten. Vi använder talet och vår tolkningskonst för att, med Masud Kahns ord, ”initiera en reaktiv som-om dialog mellan analytiker och patient från vilken patienten som person för alltid kan förbli frånvarande” (1979, s. 214).

Emotionell kontakt är en ömtålig sak och det är alltför lätt som analytiker att bli klåfingrig och därmed prata bort och trivialisera det som håller på att ge sig till känna. Dessutom gör vi inte sällan detta under flagg av att vara ”aktiva” i vårt psykoanalytiska arbete. Kanske försöker vi legitimera denna klåfingrighet genom att hänvisa till att vi är ”relationella” i vår analytiska orientering och är ”delaktiga” i dialogen. Men vår tystnad kan

vara och är ofta en gåva: jag ger dig min närvaro och min uppmärksamhet; jag ställer mitt psyke till ditt förfogande och ger dig rum att tala och träda fram.

Dock innebär inte detta att jag bara så att säga kan sitta där och hålla käften. Jag måste i mitt arbete visa att jag är intelligent, att jag är ”med”, att jag förstår, att jag är modig och att jag har något att säga. Annars kommer min tystnad att sakna ”resonans” i relationen, den kommer inte låta något framträda och ta gestalt, den kommer inte bli receptiv, mottaglig, organiserande, metaboliserande, utan bara bli ett tomrum. Som Heidegger uttrycker det:

Den som aldrig säger något förmår inte heller tiga i ett givet ögonblick. Bara i ett äkta talande är egentligt tigande möjligt. För att kunna tiga måste tillvaron ha något att säga, det vill säga förfoga över en egentlig och rik självupplåtenhet. Då uppenbarar förtegenheten något och sveper bort ”pratet”. (1927, s. 190)

Tystnaden i psykoanalysen kan därför inte bli ett element i en teknisk repertoar. Att tala med en analytiker som gjort tystnaden till en del av sin teknik är en minst sagt stum upplevelse. Tystnaden måste i varje enskild situation springa ur en sensibilitet inför patienten, inför det egna känslolivet och inför vad som sker i relationen. Att veta när man ska tala och när man ska vara tyst – detta är en integrerad del av den psykoanalytiska *praktiken*, vilket är någonting annat än den psykoanalytiska *tekniken*.

Litteratur

HEIDEGGER, M. (1927): *Vara och tid*. Göteborg: Daidalos 2013.

KAHN, M. (1979): *Alienations in Perversions*. London, New York: Routhledge.

WINNICOTT, D. (1963): ”Att kommunicera och inte kommunicera – bakgrund för ett studium av vissa motsatser”.

Den skapande impulsen. Stockholm: Natur & kultur 1993.